

5656

Landsmåls- och Folkminnesarkivet
Uppsala

DALARNA

Mora

(Nusnäs)

Andersson, By Anders, 1933

Svar på ULMA:s frågelista 12 Fäbodväsen

30 bl.4:o

5656

L.L.

Exc.av S.Björklund

1

Ivar i Landsmålsarkivets frågolistor N: 19

Om fåboväsen i Mora socken Kusnäs by Dalarna Mora.
upptecknade af By And Andersson

Dalarna.

Mora.

By A. Andersson

Ink. 4/1933.

cc. A. J.

cc. A. J.

Ordb.

Lång-boder

1/△ [Fåbo-stället kallades "buder" med en gemensamt namn] dessa uppdelades så i särskilda "buder" allt efter ort och användning, så att en fåbod som besögnades endast en kort tid på sommaren och var långt bort från byn belägna kallades "långbuder" dessa voro för vår trakt den by belägna vid Kräkträcken om Ring 10 mil norrut från Kusnäs vid gränsen mot Herjedalen och kallades af allmoget "Danmark" andra fåbodar på närmare håll voro Nybodar belägna på Rätviks Skogsmark och endast 2 mil från byn där voro kreaturen 10 veckor på sommaren från 1/6 - 1/8, på ända närmare håll eller endast 1 halvt mil från hemmet låg och ligga ännu fåbo-stället Tuddal, där man kunde bo hela sommaren och till långt in på hösten

Landsmålsarkivet Uppsala. 5656
By Anders Andersson. 1933. MORA

DAL.

Frgl. 12

andra byar i socknen hade andra fäbodar
med andra namn men i det stora hela voro
de alla lika, kallades "fäbuder" och hette "Fäsös"
"Dadbo" "Ingårdningbo" "Ries" "Amberg" "Pli" "Lelbäck" o.s.v.

2 "Fäbuställi" som "buder" kallades i plural: Fäbuställia i singularis *acc. d. J.*
 voro i allmänhet avsedda att bebos av endast en par var
 byn men med plats för en stor mängd kor, så att
 omkring en stuga kunde finnas 3 a 4 stora fähus
 med plats för 20 a 30 kor i varje, så i långfäbodar
 de bodar som voro närmare hemmet belägna voro *acc. d. J.*
 däremot avsedda att bebos av hela hushåll så att
 nästan varje bonde i byn där hade sin mer eller mindre
 fullständiga gård, stuga, lodugård, ladu, och hävse merän
 dels av utvald typ och groft timmer, vid dessa
 fäbodar voro också mycket omfattande odlingar gjorda
 så att där sådes, slättades, och skars, liksom väl som
 i hembyn, och där bodde på många familjer att
 hembyn vissa tider på sommaren stod så godt

soude i dessa fäbodur funnas även plats för små kreatur
 såsom får och grön, dessa förekommo ej i långfäbodarna
 Tills om by Kusnäs har i tidigare tiden hört fäbo-ställena
 "Danmark" "långt bort", "Ny bodarna" "Lomil" och "Eropnorren"
 I mid från byn alla för endast fäbodrift, samt "Dalur"
 och "Fudal" en halv mil från byn som var bebyggt för
 Anshän, med omkr 60 stugor och gårdar.

I stugorna i de långt bort belägna fäbodarna voro
 förstugluggare upptagna och försedda med en insats av
 fostur himm som tillvarantogs vid Korns Kallning
 torkades och sträcktes, de blevo ganska genomskärli
 ga och kallades här "Skiljös" ladugårdarne saknade
 ljus öppningar för stugornas skur, I de närmast byn
 belägna S.K. "konrbuder" byggda stugor och fähus "Fjäs"
 voro riktiga förstu anläggda.

S.K. Kallning och predjening för betad förekom ej
 min var för att erhålla slogångar de kallades
 då talstogar och förekommo ofta i Kusnäs

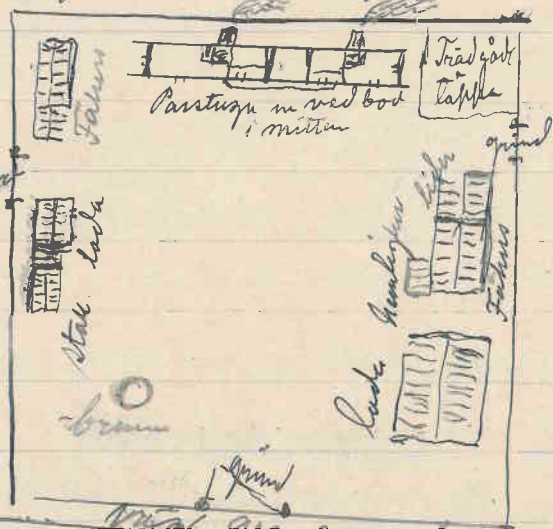

Landsmålarkivet Uppsala 5656
 By A. Andersson. 1933. MORA
 DAL.

Frgl. 12

Den här en fabod hörande Skogs trakten kallades "budsbo" ecc. A. F.
 "fabodsbo" "löti" och "gätades" där utan vidare anseende den
 valandes behag, vid valningen voro vissa trakter utsetta
 för dagens middagstida, dessa kallades, "sovholar" och
 funnos många sådana med olika namn såsom "Darghol"
 "Mäshol" "Myrhol", "Grönlocksbol" "Grönånder" "Gropmorhol"
 och andra, den plats där fabodhusen voro byggda kallades ecc. A. F.
 "budsäkti" och var omkring gärdad med en s. k. "rugard"
 (av rogård = gärdsgård) en typisk fabodegård i Fudal
 var anlagd sålunda

två familjer voro på en
 gemensam tomt, och
 kvarje stuga var murad
 med öppen spis och
 bakugn, källare fanns
 mest till kvarje gård
 men brunn saknades

Merändels och kunde vara gemensam för många

Landsmålsarkivet Uppsala 5656
 By A. Andersson 1933. MORA
 DAL.

[ca sidare sammanhängande klunga af gärdar omkring
 samma brunn kallades "Klasi" = Klase och var merendels
 i mitten av en sådan Klase en öppen plats som kallades
 "Läsplass" det Kreaturen motades för att emottagas av
 vaktaren eller vaktarna för dagen som merendels
 voro två kullor. [dä rädret liadē kokades i det fria
 där en s.k. "Jäldstad" var tillredt av några större stenar
 vatten tog man ur brunn där sådan fanns eljest ur Källa åt
 minstone två hushållsbruk, fast man skulle bära det lång väg
 men Kreaturen följga nöjja sig med att dricka ur ä eller bäcks
 där sjö eller tjärn af fanns att tjuga, vid Kokningen användes
 "Miusmörsgröta" "Vellinggröta" "Skafgröta", och svartkåsten
 Mellan de olika gårdarna gick en s.k. "fjäsgröta" fram till läs-
 plassen] och [rundt om fäbstället fanns i allmänhet en
 större eller mindre allmänning s.k. Svinnvall eller
 slängfångskog, som stundom kunde vara hundra
 tals tunnland i areal, där alla efter behag följga taga
 sitt byggnadsvirke och vedbrandsbehov]

exc. d. f.

Ordb.: klase

exc. d. f.

Ordb.: eldstad

exc. d. f.

Ordb.: fjälsgröta

exc. d. f.

3/ I fråga om byggnader i fäbodarne så fanns i de s.k.
 långfäbodarne endast Stuga an br i och eldhus an koken
 i samt en liten mjölkbod och fjäsakt efter behöfvat fler
 eller färre de sednare mycket långa men låga i
 väggarne endast 3-5 kvart höga men med ryggsåstyp
 såsom även var i stugorna. I hemfäbodarne däremot
 fanns alla till en vanlig bondgård hörande hus och
 byggnader, dessa till samma ägare hörande hus
 kallades med en gemensamt namn "gard" eller
 "lundgard" = "garber" "buder" Boringhuset kalla-
 des "Stuga" "buckstuga" och var en enkelt fyre-
 kantstuga, stundom med "kove" eller liten kammare
 utan förste endast en "glugg" i bakryggen och
 där "kove" förekom fanns även inbyggt förste
 dessa sednare hus voro dock ej uråldriga
 i dessa stugor fanns alltid en stor öppen
 spis i en hörn, med sin "ringstolpe" i hör-
 net fram mot gotvet, med därnå varande

see A. J.

Landsmäsarkivet Uppsala 5656
By A. Andersson. 1933. MORA

DAL.

Frgl. 12

ringor, eller inrättningar ut hänga grytorna
 på, där ej denna anordning användes, fanns det en
 länk inrättning, från ett så kallat "bordsjärn"
 i spisens innersta hörn, ut hänga grytan i
 stugans inredning; öfrigt mycket enkelt med
 i allmänhet 2 väggfasta sängar i en följd efter
 ena långsidan, med 2 väningar öfver hvarandra
 dessa övre sängar kallades "tarrsängar" eller "höj-
 sängar" och belades mest med yngre element
 så fanns det en bastant bord vid andra långväggen
 mitt och på båda sidorna därom samt på gaveln
 väggfasta breda bänkar, samt i hörnet vid
 dörren en stort skåp merendels i 2 ordningar
 öfver varandra, dess skåp voro och äro ännu för:
 stugans finaste möbel, så finnes en del större och
 mindre stolar, av tjocka brädlappor med inborra
 de 4 ben eller pinnar, detta var vanligast stugans
 hela inredning och bohagsamling från början

Landsmålsarkivet Uppsala 5656
 By A. Andersson 1933. MORA

DAL.

Frgl. 12

Sedermera under fäbövistelsen tillverkades en hel
 del pressor av gärd-folket på deras fritids säson
 Konstruken "Kärthyttor" trög för mjölk och smör
 samt, skedar, slevar, och andra effekter att använda
 i boden "buedum" dessa artiklar bestod des en
 mycket omsorgsfullt utförande och rödja ofta
 en fin konstnärlig både smak och begåvning,
 Sämlar bortad bus med slöpa och tjorn i taket
 funnos och funnos men mycket sparsamt, och
 voro alltid en provisorium i dessa var sängplatsen
 alltid "lavi" med "fötsparke" men en fin kant stände
 bräde som på samma gång var avsedd till ryggstöd
 åt den som satte på den emellan laven och slöpan varande
 bänken, förtur eller gluggen i fäbstugan kallades
 "glutthol" av glutta-titta och hol av hæl således
 tückal, dessa inredningar och anordningar äro de
 ursprungliga och av ålder, nu mera äro även
 fäbodarne mera moderniserade

Landsmålsarkivet Uppsala 5656
 By A. Andersson. 1933. MORA

DAL.

Frgl. 12

liten mjölkbröd förskom och före kommer ännu,
ofta fanns även en litet källar hål under golvet i stugan
dit man inkom genom en hål med lucka i golvet
eller också genom en liten dörr genom stugugrundens
drumma gång genom grunden gavs namnet "svale"
"Källersvalen" i många fall beqvämades stugans
"Käve" till mjölkbröd, stället för skålar och träng kallades
"mjölkbrödet" slänghylla förskom under namnet
"Krafthylla" så den hängde i 2 av takets kraftar en
sparrar, fina bjälvar som gingo från takfästet upp
till ryggen

[Els hus avsedda endast för kotning före = Ucc. A. J.

Kommo nog men endast sparsamt vid stora fä-
bodas där mycket mjölk kotning före kom
gap skul brukades mest i slättängar där man
skulle ligga över en eller annan man, även
skålar - tak för enkla ställningar före -
Kommo och före komma ännu, dock mest

Landsmålsarkivet Uppsala 5656
By A. Andersson. 1933. MORA

DAL.
Frgl. 12

för torkning av vissa persedlar isynnerhet
 [Mot skäl för mot torkning och förvaring]

Framför boningshuset vid dörren fanns alltid
 en trä- eller stenplatta eller bro och däröfver
 var en utbyggnad hån kallad "förtak"
 likamed förtak, stundom med brädväggar
 och då kallad "förstusvalin"

för främmande reddes i allmänhet liggplats
 i uthusen välet från nyslaget bort hö.

Fähusen i fäboden voro vanligen låga i väggarne
 men i ryggsmodell på en mellan tak fattades
 samt med bås på både långsidorna med
 balkar emellan varje bås och i hörnen vid
 dörren "kittar" för smädjur, för geller fanns
 även en "geljetu" vid ena väggen där dessa voro
 bundna med sina vidje länkar, dessa länkar
 voro för stor grova och kraftliga men för gullen
 mindre och finare gjorda av vidjor och kallade

tröggas eller hånkar.

På fäbodstället fanns vanligen även svinstia med
 förgård, samt stau med en golv lös bot där hästen
 gick lös och den andra halvan med golv och vägg
 fast säng där grå golvet var polat för tv och i sängen
 brukade fläckorna ligga när de voro i fäbodarna
 Korvarne svingo sin liggplats i tvät bakom sängen
 Stolparne fanns två nästan hvarje fäbodgård en sådan gård
 kunde ganska ofta hava 2 och stundom 3 delegare
 därvid hade den gemensamma ljugården 2 gluggar
 och gödselstaden var genom en hög gårdsgård delad i
 2 delar, det fins exempel på fäbodstugor med ett stort
 rum i hvardera ändan och en liten rum emellan dem
 men då var det elstlad endast i det ena rummet, en av
 de större de andra stora var då sängkammare och det
 lilla i mitten brukade två förvädrum ~~och~~ ~~en~~ ~~st~~
 i hvar fäbodarna där mera odlingar förekommo fanns och
 tröskador, på kallade emellan golvet var uppdelat i 2 hälften

Landsmålsarkivet Uppsala 5656
 By A. Andersson. 1933. MORA

DAL.

Frgl. 12

Ivaraf den ena hade särskilt stadigt golf av endast ita
 Klipna Stockar, och på den delen skulle slagtrockningen ske.
 en hop om omkring 8 eller 12 färbadelagare gav sig merendels
 ilag om att bygga torkstuga = "torkstuga", samt där vattendrag
 fanns byggdes av 3 eller 4 sådana "torkstugor" en gemensam
 skvätta eller mindre Kvarn, dessa gjordes oftast dubbla
 så att 2 kvartenlag gemensamt byggde, men så med 2 rum
 och 1 stenpar i vardera samt särskild vatten ränna ut från
 båda, den så använda turbinen kallades fotviska och var
 en stock som stod på ända med akselpinn i nedre och en
 mängd skafflar insatta där intill, i öfra ändan av denna
 stock satte "seglit" = "sjägla" och på denna satte överstenen eller
 löparen kallad i en stock i botten på hvilken akselpinnen
 i fotviskan stod i sitt mål, samt ören en stång fastad
 som med en skruv i bänken där understenen lag kunde
 skrivas ihop eller släppas isär, myölet kom direkt ut
 stengratt, utan att myölet användes, i en på kallad lara
 där det ropades ihop och östes i säcken, dessa skvättor

brukades av egarna allt efter deras eganderätt 1, 2, 3 dygn eller mer
 under en period av viss tid, sålunda att om 7, 8, 9 vore delar-
 nes andel, kallades hvarje sådan andel ett dygn och gav sin egare
 rätt att under ett dygn bruka kvarnen, dessa dygn voro då al-
 drig placerade, för en som egde 4 dygn, i en följd utan egde
 denna då hvar 8de dygn, och kunde då ar egarna fria disponer-
 as. Man skulle fara till kvarnen med sin pårestas och sina kvarn-
 maskor och maska och mala efter behag, dessa kvarnar hade
 sina egna namn, såsom "Sällbeck" (östra och västra) "Nygårn"
 "Åstergårn" och "Västergårn", "Spikskacka", men den största hette
 "Fräbtingårn" alla dessa lågo i Fudån och hade sina egare
 i Fudåls förtor, och Åstergårn, såväl som även en västen driven
 såg fans med en blad i raman och mycket enkelt byggd
 den hade alla deltagarna sina bormärken i sterna för en
 bräde och efter bormärket en tecken som utvisade hur många
 stockar man egde rätt att såga, Fudåls sågen var mycket gammal
 ända sedan 16de århundradet samt ombyggt 3 gånger innan den omkr
 1915 skattade ut förqängelsen på grund af ålderdomsvaghet

Landsmålsarkivet Uppsala 5656
 By A. Andersson. 1933. MORA
 DAL.
 Frgl. 12

hur grä orten som ej förekommit att fäboställe saknat bostads
 hus för folk, ej heller som förekommit att Kreaturen fått gå ut
 om nätterna i fähusgården, utan jämt som inbudsning skett,
 då vilddjuren ju här grä orten intill Senare tider varit på
 trängande, och för Kreaturen mycket farliga

4/1 Njäre till fäbodarne voro, till hemfäbodarne,
 en gård i Bygn. hade även sin fäbogård, där fast i liten skala
 i de längre bort belägna var fäbodlagarne egare till
 hela fäboden gemensamt, och kunde då vara ända till
 3 a 4 Fäbodlag ha en gemensam fäbovall och vallöf
 ävensom, tackt, men skilda stugor och "fjäs"
 i de allra längst bort belägna hade hela Odalbyn
 gemensamt byggt sin fäbod med eldhus och flera storn
 fjäs för omkring 100 kor tillsammans, detta ställe var "Danmark"
 de som egde och bodde i Njodal kallades "Dalkaller" medan
 fäboden kallas "dalen" egarne till Njobodarne kallas "Njobod-
 Kaller" medan Fäsäsegare kallas Fäsäskaller, dessa namn
 får man höra ännu fast t. ex. Njobodarna äro merlagda

Delägaren i en fäboställe kallades "budkall" och en lag exc. d. f.
kallades "budlag" även "gäslag" av "gätu" eller vassa.

Andel i en fäboställe i gemmensamma fäbodar kallades exc. d. f.
en "bud-del" dessa voro större och mindre allt efter Ko. antalet

Budle;
bud-del
exc. d. f.

fäbokulan höls ej af det gemmensamma egande budlaget
utan av det budlag som hvarje ai bildades av de delägare
som skulle sända det sina Kor, och erhöledo då fäbo-

kullorna, eller "gäskullar" betalt efter en beräkning av
så och så mycket för hvarje Ko. och egde sålunda hvarje
delegare rätt att sända på många djur han ville till "budän"

och han fick betala "gäslaga" däseftu för bätoblaget utsågs
en budfogde = "budfajt" en uppdrag som ej medförde någon
ersättningsrätt. Lötkor antogs för vist pris, beroende

Budle;
bud-fajt
exc. d. f.

på hur de mjölkade, från icke delegare, i stora fäbodar
med mycket djur kunde flera "gäslag" bildas, vid vaktning
följde alltid 2 vaktkullor med djuren hela dagen, vid upp-
slutning i flera "gäslag" bestämdes hvarus rättningen för

exc. d. f.

för de olika lagens betes trakter. Så snart för sommaren
 som valningen kommit i gång samlades ~~alla~~ laget en kväll
 hos störste delegaten och sammanstälde sig i daglag om
 1 och 2 samt bestämde hvilka dagar de skulle vara och hur
 många valdagar skulle utgå för varje delegat, detta
 kallades att "räknas vid" [Därskilda bestämmer *cc. A. J.*
 hos bot fogden hölls häst och värd. Där fabriks ämna
 angelägenheten då avhandlades. Genom gifte och arv
 kunde ofta förekomma att en gäst kunde ha flera
 fabriksandelar i många och vid skilda fabriksställen,
 vid många av dessa fannos större och mindre odlingar som
 genom till ytterlighet gärdade sämre delningar och klyvningar
 uppdelats i en ofantlig mängd smålotten, hvaraf en enda
 egare kunde eja och bruka mer än en hög stundom två
 När valarna slogos gemensamt blev höll också gemensamt
 och uppförades då av Rullorna i fabriksämnena, någon för-
 säkringsform har ej här på orten förekommit
 i tvärken i en eller annan form

Landsmålarkivet Uppsala 5656
 By A. Andersson. 1933. MORA

DAL.

Frgl. 12

5 [I fäbodarne, de längre bort från Lemberga belägna voro ecc. d. 7.
 för Sommaren endast 3 Kullor en "buddmor" en "gästkulla"
 och en buddpiga bofasta, där var vattningen merändels ringa
 när vattenen gick runt fäboden och ändå intill, dessa Kullor
 hade dock mycket arbete, med mjölkning, skumning och
 optning samt messmösskottning och dessutom nästan
 dagligen smör beredas, deras dag fiske börjas näst
 kl 4 på morgonen med mjölkning, för att avslutas i bästa fall
 i qvällen på Kvällen, om då ej många Ko var borta då det
 blev deras tur att ut på skogen och leta och om intet avhö-
 des där, besöka andra närbelägna fäbodar, och fråga sig
 för då kunde hela natten gå på råttant sökande och ofta
 förgrävas, efter flera dagar kunde man ju höra att den
 sökta Kon finnes i den eller den fäboden många mil bort
 och då var ingen annan råd än att efter avslutad dag åter
 på natten gifva sig ibåg till uppgifvet ställe och nämna Kon
 därvid gällde att bezögnna alla möjliga genvägar eller
 så mycket som möjligt rakta linien genom skogarne

därvid var hjälpsambandet Bullorna emellan i de olika
 bodlagen och fåbodarna ofta storartad, ävenså var arbetet
 i fåboden så gemensamt att endast två namn till en var "bodmor"
 vedläggning var dock Karljöra och utfördes merändels på ex. d. f.
 värken, vid flyttningen till fåboden hvilket när kallades att
 "biföra" var att biföra i dag var, eller, var skum biför i dag,
 en gång var 14 dag eller i gång i månaden turades om att ex. d. f.
 fäsa till budär och ta hem "pöjla" "pöjle" = sovet
 detta kallades att göra en bud dags och den som då var
 i tur kallades en "bud kall"

Den mjölk som blev i "budan" slogs efter smätning för
 varje ägare, tillsammans och ystades till de stora ostar
 som möjligt, dessa delvis uppdelades emellan
 ägarerna och kasten såldes, av bodfogden, smaten
 i fåboden var nog den enklaste möjliga, bröd
 smör, ost, missmör, och, nästan jämt, vässing av
 mjölkblandat vatten och sammanhållet körmjölk
 vid högtidliga tillfällen och besök, kunde dock

dessa råttor utökas med tät mjölk "Sletstjär" =
 "filbunk" samt "Sötväst" = Sötost som kokades på
 på såu än mjölken ystades, men ingen ost upp-
 togs utan ant fick förspätta än koka till dess
 även vasslan blivit så att säga fri från sitt
 mjelka vatten och dess socker kokat in i osten
 som dervid blev mycket söt, och smaklig,
 vid all ystning förekom dessutom, att man tog
 upp en liten del av det ystade ostämnet och bjöd
 de närvarande på, så genast förtäras, detta
 kallades än bjuda på en "västmöjs" ostmus,
 i södra delarnes fåbodar kallades detta ostklämma
 6 Hembodarne låga i allmänhet ej långt från
 byn 3-5 kilometer eller däromkring, långbodarne
 däremot kunde vara 10-12 mil långt bort,
 väi by hade sina långt bort belägna fåbodar
 på sin ut- eller fyllnadsskog, långt norr om
 Wänhus och Elfdalens Portenar, 12 mil från

hembygd och tog det en tid av $3\frac{1}{2}$ dag att fara
 dit med kreaturen, vägen var till förstå och
 största delen körbar med hjuldon men
 ju längre norr i skogarne man kom ju
 primitivare blev vägen för att sista delen över-
 gå till en s.k. "klövjestig", då måste både
 man och korinna ta bördorna på ryggen, på
 mycket man förmådde bära och kasten påsku-
 des i "Myssorna", stora av vridna vidjor i nätform
 ihopstilla päckar, som sattes fast i på varje
 sida av klövjestadeln och hängdes på så sätt
 över hästens rygg, en kast kunde på sådant
 sätt bäras omkring 150 kilogram och på där-
 med omkring 5 mil om dagen, dessa
 vägar kallades gemmensamt budvägar
 och tillades då det gällde viss förbod med dennes
 namn såsom "Myssvägen" Färsvägen och
 Dalvägen m. fl.

Landsmålsarkivet Uppsala 5656
 By A. Andersson. 1933. MORA
 DAL.

Frgl. 12

[Stom vid annan flytning än till fäboden
 sade man sig "biföra" då man med sitt hus-
 folk gjorde ombytte av vistelseort, om man endast
 höll sig kvar på orten, men om man for till Amerika
 t ex så sade man "flytta"]

Vid färden till och från fäbodarna forslades foran
 till hemfäbodarna alltid på bygderna, men till de övriga
 fanns ej alltid väg, Kuapassé stig, och då måste man
 dels bära och dels klöva, då först och främst
 mat och andra förnödenheter åt vallbyonnet,
 greyter, byttor, skålar, mjöl och salt, stundom
 även barn, späskälvar, och en och annan
 gång även lik då döden gästade i bostaden
 vid sådana tillfällen fick den häst som bar
 den sorgliga börden gå hela dygnet både natt
 och dag enär det var varmt och liket luktade
 så att man ville förlust möjligt närmast
 för sin färd = hemmet.

Landsmålsarkivet Uppsala 5656
 By A. Andersson 1933. MORA

DAL.

Frgl. 12

Till hemfäbodarne flyttade man ofta ganska tidigt
 på våren till och med före påsken om man hade
 foder i behåll där, och hem igen flyttades så sent
 att man fört fick tröska den påd som vält i
 fäboden på där varande vshingne och andra åkrar
 till långfäboden för man i midgommartid
 och stannade där i 8, eller om sommaren var fin
 drögt 10 veckor, vid hemfärden togs gärna
 vägen om eller till hemfäbodarne och firiga
 då kreaturen stann där till den tid då de om
 vore sommaren varit där vände om hemåt
 innan man för till fäbodarne vallades i
 hembyns gator och svinvall, för att djuren
 skulle tränas ihop, och även för att träna
 till ben och leder för att kunna gå den väg
 som ledde till fäboden, och som då fast i
 verkligheten kort, då i valborgsmäss tiden
 var mycket lång när djuren hela vintern

Landsmålsarkivet Uppsala 5656
 By A. Andersson 1933, MORA
 DAL.

Frgl. 12

fån stå i rams i bäret i fjärr
vid ankomsten till fäboden var det mycket att ta
itu med, först att ställa i ordning i ladugården
med bås och "kittlar" se efter taket, frakta fram
och bygga den ved som behövdes till dess att någon
kom dit nästa gång och fortsatte med samma arbete
även stängsel måste omges och upprättas, och
även röjja fäbotäckten ren från buskar
och om möjligt utöka denna något.

före avfärden från fäboden på hästen
skulle gödseln utfraktas till täckten och där
spridas. Sedan påsattes skänkon den 4-6
dubbla björk "träggan" som pryddes
och med henne och vallkullan i spetsen
anträdde hemfärden.

7 [Nu mera gå Roma överens dels utan uppsigt
i markerna, men följdes alltid två
vallkullor åt, dessa, fast kvinnor kallades

Då "gäskatter", vallyngan kallades antän "gäskan"
 endast någon enstaka gång "gäskulla", i lång
 fåboden med togs merändels även en medelstor
 grojke till bytje, både med vallyng och ved bestyr
 Wallyngan skulle själva utföra antän vid fåboden
 förekommande arbete såsom med mjölkning, gästning o.s.v.
 Vallyngan erhöi i hön viss summa per ko och dess-
 utom vist antal brödkakor och vissa skälpsund
 mjöl från kvarje ko samt av sovel sin behov av
 det hon tillvärskade i fåboden. Stundom kunde
 hon även betingja sig en eller annat par skor
 samt någon ull antän kard och spinna till strumman
 som hon då stickade i fåboden under vallyngan
 Den vallyngans utrustning hörde "stäljékuppen"
 med sin innehåll, salt och mjöl, samt "luren" som
 var antän blåsa och locka med, en liten sja, "gäsöle"
 "bägsäck" = ryggsäck av löder antän bära middagsmaten
 i, smös- och "missusmär" "äskjä" av tunt trä i fur

Landsmålsarkivet Uppsala 5656
 By A. Andersson 1933. MORA

DAL.

Frgl. 12

oval form, och vackert sömmad med björk tagor på
 ena sidan och tätt slutande lock, "lidukupp" för strump-
 stickningen m m säson träd, näs, och eldron = tändstickor
 även en duktig slibkniv hörde till utredningen och ding lade
 vid förklädesbandet eller "skjimprenen" = förklädesav skinn

[Efter mjölkningen var till lösa Kreaturen som då föstes
 till en öppen plats som kallades "lösplats" = lösplats. där
 de mottogs av vakkullorna, för dagen, sedan gick
 den ena framför Kreaturskopen och lockade med
 spjungan de dessa, därvid i sångform djurens namn
 om och om igen nämndes, den andra kullan gick
 efter och tussig att ingen blev efter. Då man
 kom till avsedd betesmark blev sången en annan
 hvarvid orden "Jätin jätin nu" voro de viktigaste

[Betesmarkerna besöktes i viss ordning allt
 efter betesmarkens bärighet, det sådes då
 att där och där var det "grasut" = gräsut
 På varje betestracke fanns en eller flera posthålar

Landsmålsarkivet Uppsala 5656
 By A. Andersson. 1933. MORA
 DAL.

Frgl. 12

då man skulle karta middag, och då gjordes
 upp ett, som matades med mycket väl veck
 eller buskar för att få mycket kött, däri, lade
 sig Kreaturen att vila för att på så vis med hjälp
 av roten undgå det mycket "ätet" = Hög fän.
 Namn på Pövholar förut nämnda såsom
 "Varghol" "Myrkrökshol" "Grönloksbol" "Grönveden"
 Där sjöngs åter men nu med referäng "Söva nu!"
 Därvid idislade korna hvilket kallades att "Tugga
 i Ljäst", om en ko ej idislade sådes hon brann
 "Tugga idislum"] hornet eller "Ströjtun" Kunde
 användas även att meskla Bullorna i andra få-
 bodar en del enkla och mer vanliga handlingar Tex
 om så Kråk Kommit bort, Med "Kvickhorn"
 menas det när i ett horn, och som stundom blev
 kvarsittande vid skallen när ett horn avstängades
 och så emäss hornets yttre beläggning eller skal
 avskatades

Landsmålsarkivet Uppsala 5656
 By A. Andersson 1933. MORA

DAL.

Frgl. 12

att de gamla haft sina vallåtar är känt men nu
 mera är dessa glömda, och endast mer primitiva så-
 dans brukas. Se så säges då att man "kullar" t.ex. hon
 som har vackeraste kösten skan gå föråt och "kulla"
 eller springa. Om något djur kommit bort och ej på-
 unnat så återfanns anordnades en "skallgång" = "gång skäll"
 på "Skällarmen" gjordes så lång som möjligt och gick i
 bestämd riktning till visat mål, där den sedan kunde
 åter utsträckas och inta annan riktning.

Under vallgången gjordes konstruktiva många dubbla "tråg"
 = "gar" och "vagnar" = "gråtjärvar" samt, då man hittade
 så kallat "fredagslov" = en sorts buske snarlik björk, men
 mycket mjuk och platt, kvastar och vispar.

Om man träffade lösa fån i markerna och som gått
 bort sådes man vara fundit, "okunnig" = okända
 kor, hästarna "släpptes" vid något avlägget fäställe
 helst ett som ej beagnades, och där de bildade stora
 hopar = "losastop"

Ordb.:
 Skall u.
 Skäll-arm m.

Landsmålsarkivet Uppsala 5656
 By A. Andersson. 1933. MORA
 DAL.

Fgl. 12

Ordb.: häst-
hop

Exempel på beteshagar förr än på sistå tiden
har ej förekommit här på orten.

8

Att man fordom haft mycket att göra med troll i
föbodarne är känt, många gånger har trollen väckt
vasskullan då det varit fel i ladugården, många
gångar såg man "trolli" gå i vass med sin hop av
stora och alltid mycket granna kor, "trolli" var
även mirärdels en grann Rätvikskulla. Däru var
trolli av mannsön, någon gång togs vasskullan
av trollen och kastades till land då dessa stälde
till med stort bröllop, men vasskullan sprang
där ner till byn och med sin oroliga beteende drog
med sig folket till föboden som med stål o. s. v.
lossade bunden ur trollens marck, och tog med
sig den bandklädda kullen till Ryskan, därvid
trollfolket sprang efter och, när de ej kunde återfå
stassen, enär de ej kunde komma nog närmare, ropade
"pude, ä allra värst för Krossan", som ännu läser

finnas i Mora kyrka.

Vid fästaden Fudäl här i vår by förekom på tiden omkring 1150 en rövare tog en fästokvinnu och hennes hjord. Hvarvid hon lyckades klättra upp i en stor gran och från dess topp med sitt horn = "Ströjt" påkalla hjälp med den kända vakt-låten "Jüssa i löva, tolv man i skova, skäll kona bundo de, Sturux an stungo de, Gäskaekan hängde de, og mig vill dem äksi taga bort." Som följd av dessa straffer kommo man starkt hjälp från fästobyn som tog rövarena till fånga och med den då gällande rätt, förde dem ut på en holme, Svoholmen, i siljan och stundade dem där hvarvid, de togos en och en efter varandra, de alla båd, "ta mig fäst"

Än denna saga äro gamla synes där äro ännu på denna holme finnas en myckanhet beu av meniskor och

ändå äro många tillvaratagna, bland annat
 har Folkskolläraren Per Nordin i Nusnäs tillvaratagit
 en mycket fint och stort kranium, även nedskrif-
 varen härav har själv varit med och plockat
 fram en stort skellet under en hop stenar
 på denna holme, även de skellet som plockats
 fram hava varit av mycket stora personer
 Och härmed för denna skildring av och
 från fäbodlivet i Nusnäs byalag i Mora
 socken för min del vara avslutat.

By.-Ins.-Andersson